

INSTITUTUL PENTRU
INIȚIATIVE STRATEGICE

60^e **ip** Institut für
1959 - 2019 Europäische Politik

RAPORT DE SINTEZĂ

al proiectului

„Promovarea societății civile și a dialogului interetnic în Republica Moldova în contextul procesului de asociere cu UE (CIVID)”

AUGUST 2019

În perioada iulie 2018 - iulie 2019 Institutul pentru Politici Europene (IEP) împreună cu partenerii săi, Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE) și Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS) au implementat proiectul „**Promovarea societății civile și a dialogului interetnic în Republica Moldova în contextul procesului de asociere cu UE (CIVID)**”, sprijinit cu amabilitate de către Ministerul Federal al Afacerilor Externe al Germaniei.

Echipa de proiect a desfășurat o serie de ateliere de dialog la nivel local și regional pentru promovarea dialogului cu societatea civilă și interetnic în Republica Moldova (RM). Drept rezultat al acestor activități, partenerii de proiect au colectat principalele probleme și recomandări respective exprimate de participanți care au drept scop consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova. La dezbateri au contribuit participanți din toate regiunile țării, care au oferit informații pe baza experienței lor profesionale, precum și a celei personale.

Discuțiile au fost structurate în patru sectoare: **1) Educație, 2) Dezvoltare economică și Drepturile sociale și 3) Mass-media**. În plus, a fost discutat și un subiect intersectorial denumit **4) rolul Acordului de asociere cu UE** pentru coeziunea socială în Republica Moldova. Prin sprijinirea dialogului interetnic și prin interacțiunea cu Agenția Relații Interetnice (ARI), proiectul a urmărit, de asemenea, să contribuie la implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova (2017-2027), și a respectivului plan de acțiuni pentru perioada 2017-2019.

Acest raport de sinteză oferă o imagine de ansamblu asupra concluziilor și recomandărilor și va oferi o bază pentru discuțiile ulterioare între reprezentanții societății civile din diferite comunități etnice, funcționari publici și alte părți interesate relevante pentru dialogul interetnic în Republica Moldova.

Kindly supported by

Federal Foreign Office

I. Educație – curriculum, predarea și cunoașterea limbii de stat și a celor minoritare

Constatări:

În cadrul atelierelor de dialog desfășurate la nivel local și regional, participanții au identificat următoarele probleme cheie în domeniul educației.

1) O problemă frecvent menționată a ținut de faptul că **diversitatea etnică a Republicii Moldova nu este suficient reflectată în programa școlară**, în special în manualele de istorie. Existența acestei probleme este, de asemenea, confirmată în 2017 prin a Patra Opinie privind Republica Moldova a Comitetului Consultativ al Consiliului Europei privind Convenția-cadru pentru Protecția Minorităților Naționale, precum și în 2017 prin Concluziile și recomandările Raportului Special al ONU pentru Problemele Minorităților privind Misiunea ei în Republica Moldova.

2) O altă problemă majoră este existența unor **condiții nefavorabile cu privire la predarea limbii de stat**, ceea ce poate descuraja sau împiedica dobândirea cu succes a limbii de stat de către vorbitorii non-nativi.

În primul rând, **calitatea de predare a limbii de stat în școlile pentru minoritățile etnice este adesea insuficientă**. Acest lucru se întâmplă pe de o parte din **lipsa cadrelor didactice pentru limba de stat** în general și în special în zonele rurale. Salariile mici reprezintă un factor major care explică acest lucru. De aceea mulți învățători tineri - în special acei care provin din zonele rurale - preferă să nu se întoarcă în satele și orașele lor de origine, ci să-și continue cariera în Chișinău (sau chiar în străinătate). Motivația de a lucra ca profesor în regiuni este și mai scăzută pentru vorbitorii nativi ai limbii de stat care provin din regiuni din afara Găgăuziei și Taracliei, deoarece fără cunoștințe de bază ale limbilor locale respective se confruntă cu probleme grave de acceptare. Pe de altă parte, **nivelul pregătirii profesorilor pentru predarea limbii de stat** în școlile pentru minoritățile etnice **este adesea insuficient**, cu prea puține oportunități și de multe ori calitate nesatisfăcătoare a instruirii la locul de muncă și lipsită de oportunități pentru dobândirea de noi competențe pentru profesorii de limbi. Ministerul Educației și-a sporit deja eforturile în acest sens, însă măsurile luate încă nu sunt suficiente pentru a rezolva problema.

În al doilea rând, **manualele** de predare a limbii de stat în școlile pentru minoritățile etnice sunt descrise ca fiind **învechite și neadaptate** la nevoile de predare eficientă. În loc de a începe de la cuvinte de bază, lecții tematice și dezvoltarea abilităților practice de comunicare, manualele curente și metodologia tradițională de predare se concentrează pe gramatică, texte complexe și memorarea mecanică.

În al treilea rând, participanții au subliniat, de asemenea, că **gradul de conștientizare privind importanța învățării limbii de stat este adesea foarte scăzut**. Un număr din ce în ce mai mare de elevi din școlile cu predare în limbile minoritare nu văd viitoare perspective în căutarea unei cariere în Moldova, ceea ce reprezintă un factor demotivant major pentru învățarea limbii de stat.

3) O altă problemă esențială identificată în timpul atelierelor și dialogurilor este situația actuală ce ține de **utilizarea limbilor minoritare**, ceea ce este o componentă crucială în asigurarea drepturilor minorităților la educație și dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de

a-și păstra și dezvolta identitatea. Există o tendință continuă și în creștere, că unele limbi minoritare sunt din ce în ce mai puțin folosite în viața de zi cu zi. În timp ce generația mai în vârstă vorbește încă fluent limba minorității respective și o folosește în viața de zi cu zi, generațiile mai tinere au adesea o cunoaștere mai slabă a limbilor lor materne. În caz că aceste tendințe nu vor fi soluționate, există riscul ca comunitățile etnice să nu mai continue să vorbească limbile lor respective.

De fapt, în școlile pentru minoritățile etnice din Moldova limba de instruire este limba rusă, în timp ce limba maternă a comunității respective este predată ca obiect separat. O provocare suplimentară este faptul că limba vorbită de găgăuzi, bulgari și ucrainenii din Moldova nu este aceeași limbă modernă turcească, bulgară și ucraineană vorbită în țările respective, ci mai degrabă o limbă arhaică cu influență semnificativă a neologismelor rusești. Elevii și părinții adesea nu văd stimulente pragmatice pentru a studia aceste limbi și, în consecință, pun accent mai mult pe învățarea limbii ruse.

Recomandări pentru autoritățile din Republica Moldova:

- Desfășurarea unor **consultări la scară națională cu implicarea principalelor părți interesate, inclusiv a tuturor comunităților etnice**, pentru a pregăti și lansa o **strategie educațională cuprinzătoare**, bazată pe actuala Strategie „Educația-2020”, care va acoperi aspectele menționate mai sus și recomandările de mai jos și va asigura bugetarea și planificarea multianuală corespunzătoare.
- Reflectarea diversității lingvistice, etnice și culturale a Republicii Moldova atât în manuale pentru obiecte ca istoria, limbă și literatură, geografia, precum și în cadrul activităților extrașcolare. Acest lucru poate fi făcut pe diferite căi, una dintre care este introducerea unei **discipline obligatorii, cum ar fi „Istoria, cultura și tradițiile diferitelor grupuri etnice”**, pentru toate școlile, în locul practicii actuale în care grupurile etnice studiază disciplina doar ce ține de ale lor respectivele istorie, cultură și tradiții.
- Organizarea unui program de **schimb de vizite în Găgăuzia, Taraclia, Bender/Tighina, Bălți, Soroca etc. pentru elevii** claselor superioare din licee din diferite regiuni și organizarea de seminare, școli de vară, festivaluri și competiții cu colegii lor din aceste regiuni pentru ai expune diversității și bogăției etnice a Republicii Moldova.
- Elaborarea unor **pachete complexe de stimulare a cadrelor didactice** în regiuni care să includă indemnizații salariale, subvenții și accesul preferențial la împrumuturi pentru achiziționarea de locuințe etc., pentru completarea campaniei lansate recent „Vreau să devin pedagog” de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. O altă posibilitate ar fi dezvoltarea unei **rețele de învățământ mobil** cu profesori de limbă de stat care lucrează și locuiesc în regiuni învecinate (cum ar fi Cahul și Cimișlia), cărora li se vor asigura transportul și cheltuielile pentru diurnă, astfel încât să poată călători în mod regulat pentru instruirii în localitățile Găgăuziei și ale raionului Taraclia.
- Prelungirea **instruirilor periodice pentru profesorii de limbă de stat** din școlile pentru minorități și creșterea frecvenței anuale ale acestora. În afară de aceasta, trebuie **organizate instruirii internaționale și școli de vară pentru profesori** pentru a permite schimbul celor mai bune practici și a experienței, precum și dobândirea celor mai recente

metode de predare cu implicarea formatorilor din țările cu cele mai bune practici în domeniu.

- Elaborarea și implementarea **cursurilor extrașcolare gratuite ale limbii de stat** în afara procesului formal de școlarizare.
- Soluționarea problemei **de predare a limbii de stat în grădinițele** din întreaga țară în care procesul de studii are loc în limbile minoritare în vederea **furnizării unor abilități de bază de cunoaștere a limbii de stat și elaborarea materialelor didactice** pentru diferite vârste, cum ar fi materiale video, jocuri, cântece, teste și alte forme moderne de învățare naturală a limbii într-un mod care să stimuleze interesul copiilor.
- Ajustarea proiectului pilot de **predare a mai multor subiecte în limba de stat** la realitățile locale și extinderea acestuia la nivel național după elaborarea curriculumului, metodologiei, materialelor didactice și metodelor moderne de predare respective.
- Examinarea posibilității introducerii unui **sistem de educație multilingvă** în școlile pentru minorități care oferă condiții favorabile pentru comunitățile etnice ca să învețe limba rusă de rând cu limba natală respectivă dacă aceasta nu este limba rusă, precum și limba de stat, prin aceasta creând condițiile unor **politici lingvistice «și/și»**, dar nu «fie/sau».

II. Dezvoltarea economică și Drepturile sociale – disparități geografice și necesitatea unui acces egal la serviciile publice

Constatări:

În timpul atelierelor de dialog locale și regionale, participanții au identificat numeroase provocări și probleme cheie privind dezvoltarea economică și drepturile sociale. Acest domeniu este alcătuit din două dimensiuni principale:

1) În Republica Moldova există disparități regionale izbitoare în ceea ce privește nivelul standardelor economice, precum și disparități în interiorul populației și accesul la oportunități economice. **Disparitățile economice de ordin geografic adesea afectează în special comunitățile etnice**, deoarece unele dintre ele trăiesc în mod concentrat din punct de vedere geografic. Dezvoltarea economică trebuie să fie stimulată în toate segmentele societății moldovenești și astfel contribuind la coeziunea socială în Republica Moldova, deoarece comunitățile etnice sunt deseori dezavantajate în profitarea în egală măsură de oportunitățile economice din țară.

Regiunile cu o prezență puternică a comunităților etnice și vorbitori non-nativi ai limbii de stat de asemenea sunt adesea dezavantajați financiar. De exemplu, conform legislației Republicii Moldova, educația preșcolară este în responsabilitatea autorităților locale. Administrația locală Taraclia este nevoită să aloce surse bugetare din contul proiectelor de dezvoltare pentru a plăti programele de studiu a limbii de stat pentru grădinițe, deoarece autoritățile centrale nu acoperă aceste costuri pentru instituțiile de învățământ preșcolar cu limba de predare rusă sau bulgară. Acest lucru reduce sursele alocate pentru alte proiecte de dezvoltare.

2) A doua dimensiune este **egalitatea accesului minorităților naționale (MN) la serviciile sociale și autoritățile publice**, precum și respectarea drepturilor sociale ale tuturor etniilor de

către instituțiile publice, inclusiv acces la serviciile sociale de ordin general, servicii sociale specializate (familii și copii, dizabilități, tineret, etc.), servicii de sănătate, prestații în numerar și servicii de asigurări sociale. Incidente de acces obstrucționat în mod sistematic la servicii sociale pe motive etnice nu sunt evidente ca atare, dar există numeroase cazuri individuale în care membrii minorităților etnice au întâmpinat probleme sau au fost discriminați în timp ce încercau să acceseze aceste servicii. **Necunoașterea limbii de stat** este una dintre problemele-cheie identificate de către toate grupurile prezente la atelierele de lucru, când se atinge subiectul accesului la drepturile sociale, deoarece serviciile în multe cazuri se oferă doar în limba de stat.

În Soroca au fost raportate mai multe cazuri în care populația romă se confruntă cu constrângeri în accesarea serviciilor de sănătate publică. Se indică restricții pentru anumite zile în care unii reprezentanți ai comunității roma pot solicita un anumit serviciu. De asemenea, furnizarea de servicii la domiciliu, cum ar fi îngrijirea sau asistența la domiciliu, câteodată se acordă cu întârziere sau cu reticență vizibilă atunci când se referă la segmente mai defavorizate ale comunităților de romi, care locuiesc în cartiere specifice. Datorită problemelor lingvistice, furnizarea de servicii depinde adesea de răbdarea și buna voință a furnizorului de servicii.

Pentru a îmbunătăți coeziunea socială în Moldova, sunt necesare măsuri pentru a promova la nivel național dezvoltarea economică și oportunități de antreprenoriat, cum ar fi implementarea de proiecte de dezvoltare a comunităților care vor rezolva provocările socio-economice și disparitățile regionale. Pentru a combate tratamentul inegal în ceea ce privește accesul la drepturile sociale legat de etnie, trebuie luate măsuri instituționale și de politică atât de către autoritățile centrale, cât și cele locale.

Recomandări pentru autoritățile din Republica Moldova:

- **Promovarea unor branduri regionale**, incluzând în special regiuni și comunități cu populații largi de minorități ca mijloc de stimulare a dezvoltării economice și a turismului în regiunile Republicii Moldova.
- Înființarea de **centre regionale de abilități antreprenoriale** care să permită tinerilor din toate părțile Moldovei să se familiarizeze cu domeniul managementul afacerilor și care să sprijine înființarea IMM-urilor, direcționând proiecte specifice către locațiile geografice dens populate de comunitățile etnice.
- Efectuarea unui **audit al tuturor programelor de finanțare de la stat și donatori** orientate spre abilitarea economică și introducerea comunităților etnice și a tineretului minorităților etnice ca grup țintă, precum și **reorganizarea proiectelor de dezvoltare a comunităților finanțate de stat și donatori** pentru a spori oportunitățile economice pentru grupuri distincte de persoane, inclusiv minoritățile naționale.
- Introducerea unui **program de stagiere pentru tineri** cu posturi de muncă în diferite părți ale Moldovei.
- Oferirea unor **cursuri de limbă pentru persoanele din comunitățile etnice care aplică pentru locuri de muncă** în sectorul privat și public, precum și o mai bună exploatare a bilingvismului în Republica Moldova.

- Introducerea unei **noi poziții interbugetare: „bugetarea sensibilă în raport cu minoritățile etnice”**, care va permite autorităților locale să ajusteze surse pentru programe de studiere a limbii de stat.
- Introducerea unor **instruiri speciale de pentru lucrătorii sociali și medicali, precum și pentru funcționarii publici și colaboratorii de poliție** cu privire la codul lor de conduită profesională și a unor **instruiri de sensibilizare privind nediscriminarea**.
- **Revizuirea procedurilor interne ale instituțiilor publice** în ceea ce privește comunicarea interetnică și incluzivă, drepturile omului și accesul necondiționat la servicii sociale.
- **Extinderea proiectului de stat „mediator comunitar”** (care funcționează în prezent în Soroca) către alte regiuni și comunități etnice.
- Promovarea pentru **grupurile etnice a proiectelor comunitare în sectorul social și medical**, precum și traducerea în limba rusă a tuturor prospectelor informaționale pentru medicamente.
- **Instituirea unor consilii interetnice locale oficiale**, ca un forum, care să implice autoritățile locale și reprezentanți ai minorităților etnice, care să se ocupe împreună de problemele care afectează negativ sau discriminează reprezentanții unor anumite grupuri etnice. Consiliile ar trebui să fie create pe baza unei inițiative a grupurilor etnice, autorităților locale și a ONG-urilor locale și ar trebui să fie compuse din delegați ai comunităților etnice, reprezentanți ai autorităților locale și ai ONG-urilor locale.
- Crearea unor **noi tipuri de proiecte de dezvoltare comunitară, în special pentru comunitățile etnice mixte**. Proiectele trebuie să se axeze pe două obiective: rezolvarea problemelor comune ale comunității și apropierea oamenilor de diferite etnii, contribuind la dezvoltarea comunităților și cartierelor lor.

III. Mass-media – asigurarea raportării echilibrate și contracararea discursurilor instigatoare la ură

Constatări:

Participanții la evenimentele proiectului au împărtășit aprecierea că mass-media din Moldova are o **influență puternică asupra opiniei publice**, în special televiziunea, care este una dintre cele mai de încredere instituții din țară. Prin urmare, politicile în domeniul mass-mediei și monitorizarea surselor mass-media au o importanță deosebită, însă activitatea guvernului sau a societății civile în această direcție este slabă.

În ultima perioadă, **retorica inflamatorie și de dezbinare** a devenit mai frecventă, iar monitorizarea corespunzătoare a mass-media în această privință lipsește. Unii politicieni și actori sociali promovează politicile și retorica care conduc la dezbinare în cadrul societății și promovează imaginea de «noi» vs. «ei». Monitorizarea corespunzătoare a rețelelor sociale și a canalelor media noi la fel lipsește, unde discursul discriminatoriu cu privire la comunitățile etnice se întâlnește frecvent și unde incidente descrise sau interpretate greșit pot duce la o escaladare a discursului.

Recomandări pentru autoritățile din Republica Moldova:

- **Sensibilizarea și elaborarea unor programe educaționale pentru tineri în școli** în vederea creșterii capacității acestora de a analiza critic conținutul mediatic și de a face deosebire între fapte și opinii, informare și propagandă, precum și de a înțelege obiectivele și principiile mass-mediei.
- Stabilirea unei **monitorizări periodice a surselor mass-media privind discursurile instigatoare la ură**, retorica de dezbinare sau inflamatorie și elaborarea unor rapoarte periodice pentru public cu privire la astfel de cazuri.
- **Înființarea unui Consiliu de Monitorizare și/sau a unei asociații de jurnaliști** pentru a monitoriza mass-media și rețelele sociale privind cazurile de retorică discriminatorie și de instigare la ură.
- Clasificarea narațiunilor politice discriminatorii pe baza acestor rapoarte și emiterea unor **avertismente oficiale către canalele TV și mass-media** despre inadmisibilitatea discursului inflamator sau discriminatoriu în raport cu comunitățile etnice.
- Crearea și implementarea **mecanismelor de reducere a știrilor false**.
- Recomandarea posturilor publice de televiziune să ofere **mai mult timp de emisie organizațiilor societății civile**, în special celor care implementează proiecte care consolidează relațiile interetnice.
- **Instruirea posturilor de televiziune și mass-media** cu privire la politicile media și acoperirea problemelor legate de comunitățile etnice și promovarea **programelelor educaționale pentru jurnaliști tineri**, cu accent pe integritatea și etica profesională.
- **Creșterea nivelului profesional al jurnaliștilor din regiuni** care în activitatea sa utilizează limbile minoritare, inclusiv limba rusă.

- Crearea unor **proiecte comune cu participarea jurnaliștilor din Chișinău și din regiuni** pentru a împărtăși experiența și cele mai bune practici.
- **Promovarea unor istorii personale de succes despre cetățenii moldoveni din diferite grupuri etnice** în vederea combaterii prejudecăților și creșterii sentimentului de apartenență la diferite grupuri etnice care locuiesc în Republica Moldova.
- **Subvenționarea difuzării de emisiuni** pe teme precum diversitatea culturală, incluziunea, toleranța și drepturile civice.
- **Traducerea principalelor site-uri de știri și a paginilor oficiale** în limbile minorităților.

IV. Acordul de Asociere cu UE

Constatări:

În cadrul dezbaterilor cu privire la Acordul de Asociere (AA) cu Uniunea Europeană, accentul a fost pus pe rolul potențial al acestui acord pentru relațiile interetnice și coeziunea socială în Republica Moldova.

Participanții au descris **principiile și valorile care stau la baza AA cu UE**, cum ar fi democrația, respectarea drepturilor omului și libertățile fundamentale, precum și statul de drept, ca fiind de o **importanță crucială pentru toți cetățenii** Republicii Moldova. În același timp, unii participanți, în special reprezentanți ai comunităților etnice, încă **privesc Acordul de Asociere ca un instrument geopolitic** prin care UE urmărește să impună Republicii Moldova o orientare geopolitică anumită. Acest lucru este perceput ca fiind contrar preferințelor politice ale unor părți ale cetățenilor Republicii Moldova. Deseori UE este percepută ca un bloc pur economic și geopolitic în competiție cu Rusia și Uniunea Economică Eurasiatică. Cu toate acestea, tocmai grupurile dezavantajate ale populației ar beneficia mai mult atât din punct de vedere juridic, cât și economic în rezultatul implementării Acordului de asociere cu UE.

Mulți participanți și-au exprimat dorința către Guvern să implementeze în mod eficient Acordul de Asociere pentru a îmbunătăți bunăstarea tuturor cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de identitatea lor etnică și **pentru a spori gradul de informare a cetățenilor moldoveni cu privire la provocările și oportunitățile Acordului de Asociere** în vederea descurajării discursurilor populiste și dezbinătoare pe criterii geopolitice din partea actorilor politici și, **să se concentreze mai mult asupra faptelor și soluțiilor** pentru accelerarea procesului de implementare a Acordului de Asociere.

Recomandări pentru autoritățile din Republica Moldova:

- **Elaborarea programelor și campaniilor de informare europene** care să implice mass-media, autoritățile publice, organizațiile societății civile și alți actori relevanți;
- Deschiderea **centrelor de informare ale Uniunii Europene** în toate raioanele Republicii Moldova, inclusiv în raioanele Taraclia, Ceadâr-Lunga și Vulcănești, precum și în centrele urbane din raioanele de est ale Republicii Moldova;

- Deschiderea **canalelor de comunicare pentru toți membrii comunităților Republicii Moldova**, în special pentru acele grupuri de cetățeni care tind să fie izolați de la procesul de integrare în UE pentru a contracara dezinformarea și crearea de mituri;
- Desfășurarea de **instruiri și ateliere personalizate** cu reprezentanții diferitor grupuri etnice, în special tineretul cu privire la conținutul și avantajele Acordului de Asociere;
- **Identificarea și instruirea** membrilor societății civile locale, a autorităților locale, a fermierilor, a cadrelor didactice și a IMM-urilor pentru a acționa ca **multiplicatori ai oportunităților existente de finanțare și programe din partea UE** pentru comunitățile locale, inclusiv pentru cele care aparțin diferitor grupuri etnice;
- **Facilitarea legăturilor dintre cetățenii moldoveni și cetățenii UE**, în special între membrii diferitor grupuri etnice în vederea stabilirii de parteneriate și activități de înfrățire care să îmbunătățească contactele dintre oameni.